

HÖGSTA DOMSTOLENS BESLUT

meddelat i Stockholm den 13 februari 2017

Mål nr

Ö 257-17

KLAGANDE

MA

Ombud och offentlig försvarare: Advokat DS

MOTPART

Allmän åklagare

SAKEN

Tillstånd till prövning i hovrätt av mål om försök till stöld

ÖVERKLAGAT AVGÖRANDE

Svea hovrätts beslut 2016-12-19 i mål B 10345-16

HÖGSTA DOMSTOLENS AVGÖRANDE

Med ändring av hovrättens beslut meddelar Högsta domstolen tillstånd till prövning i hovrätten av MAs överklagande.

DS ska få ersättning av allmänna medel för försvaret av MA i Högsta domstolen med 1 677 kr. Av beloppet avser 1 342 kr arbete och 335 kr mervärdesskatt. Staten ska svara för kostnaden.

YRKANDE I HÖGSTA DOMSTOLEN

MA har yrkat att Högsta domstolen meddelar prövningstillstånd i hovrätten.

Riksåklagaren har inte motsatt sig att prövningstillstånd meddelas.

SKÄL

Bakgrund och frågan i Högsta domstolen

1. Tingsrätten har dömt MA och andra personer, mot deras nekande, för att tillsammans ha försökt tillgripa vitvaror på en byggarbetsplats. Påföljden för MA bestämdes till dagsböter medan de övriga dömdes till annan påföljd.
2. MA och två medtilltalade har överklagat domen. Samtliga överklaganden omfattar skuldfrågan. Det krävs prövningstillstånd för MA men inte för övriga klagande (49 kap. 13 § första stycket rättegångsbalken). Hovrätten har beslutat att inte meddela prövningstillstånd beträffande MAs överklagande.
3. Frågan nu är om prövningstillstånd ska meddelas i hovrätten beträffande MAs överklagande, så att skuldfrågan blir prövad för alla tre klagande.

Den dispensgrund som kan bli aktuell är extraordinär dispens

4. Enligt 49 kap. 13 § rättegångsbalken krävs det prövningstillstånd i hovrätt när den tilltalade som enda påföljd har dömts till böter. Prövningstillstånd ska enligt 14 § meddelas om det finns anledning att betvivla

riktigheten av det slut som tingsrätten har kommit till (ändringsdispens), om det inte utan sådant tillstånd går att bedöma riktigheten av det slut som tingsrätten har kommit till (granskningsdispens), om det är av vikt för ledning av rättstillämpningen att överklagandet prövas av högre rätt (prejudikatdispens) eller om det annars finns synnerliga skäl att pröva överklagandet (extraordinär dispens).

5. Reglerna om prövningstillstånd i hovrätt är obligatoriska (jfr NJA 2012 s. 476 p. 7). När det gäller MAs överklagande måste hovrätten alltså ha funnit att ingen av dispensgrunderna motiverade prövningstillstånd.

6. Det saknas anledning att ta ställning till hovrättens bedömning beträffande grunderna ändringsdispens, granskningsdispens och prejudikatdispens. Däremot bör prövas huruvida det finns grund för extraordinär dispens.

Allmänt om synnerliga skäl som grund för prövningstillstånd i hovrätt

7. Möjligheten till extraordinär dispens är framför allt tänkt för sådana fall när det överklagade avgörandet kan komma att upphävas eller undanröjas på grund av reglerna om resning respektive domvilla. Men andra skäl kan också motivera prövningstillstånd på denna dispensgrund. Någon egentlig begränsning när det gäller arten av det skäl som på den aktuella dispensgrunden kan föranleda prövningstillstånd i hovrätt kan således inte anses föreligga.

8. Beträffande tillståndströskeln – hur tungt det skäl som talar för prövningstillstånd måste väga – finns det anledning att notera, att till skillnad från vad som gäller för prövningstillstånd i Högsta domstolen sätter reglerna om prövningstillstånd i hovrätt inte någon gräns för när prövningstillstånd får meddelas. Utrymmet för att meddela prövningstillstånd på grund av synnerliga skäl är alltså vidare än i Högsta domstolen (jfr NJA 2007 s. 53).

9. I praxis har det slagits fast att det utrymmet kan användas när någon i tingsrätt av särskilda skäl har dömts till endast böter för ett allvarligt brott. Då kan den tilltalade ha ett sådant befogat intresse av en överprövning av skuldfrågan att det utgör synnerliga skäl för prövningstillstånd, fastän det saknas grund för granskningsdispens (se utöver 2007 års rättsfall NJA 2011 s. 24). Den lägre tillståndströskeln bör hovrätten också i vissa andra fall kunna använda sig av (jfr NJA 2011 s. 311 och NJA 2015 s. 656), såsom när klaganden vid ett nekat prövningstillstånd kan uppfatta sig som mindre rättvist behandlad eller bedömd, utan att det finns grund för granskningsdispens. Någon gång kan därvid regeln i 54 kap. 10 § andra stycket rättegångsbalken om s.k. hängdispens i Högsta domstolen ge viss ledning (se beträffande tillämpning av den regeln NJA 2016 s. 262).

10. Men vid en prövning av om det finns skäl för extraordinär dispens måste alltid en helhetsbedömning göras. Vid en sådan kan det finnas förhållanden som föranleder att prövningstillstånd inte bör meddelas, trots att vissa andra omständigheter talar för det. För att prövningstillstånd ska nekas måste dock helhetsbedömningen resultera i slutsatsen att den tilltalade inte bara har fått en rättvis rättegång; han eller hon ska också ha anledning att uppleva sig rättvist behandlad och bedömd.

Särskilt om brottmål med flera tilltalade

11. När flera personer har dömts i tingsrätten och flera också har överklagat, ska hovrätten beträffande frågan om prövningstillstånd göra en bedömning av varje överklagande för sig. Det innebär att om den ene av två tilltalade har dömts till böter och den andre till fängelse, så krävs det prövningstillstånd för att den förstnämndes överklagande ska kunna prövas fullständigt av hovrätten, men inte för den som har dömts till fängelse. (Jfr prop. 1992/93:216 s. 89.)

12. Att ett överklagande av en tilltalad ska prövas i hovrätten saknar som utgångspunkt betydelse för frågan om tillstånd till prövning av en medtilltalads överklagande. Är personerna dömda för olika brott, finns det t.ex. i regel ingen anledning att ge prövningstillstånd i fråga om domen för den ene bara därför att domen ska prövas beträffande den andre. Detsamma gäller normalt om två personer är dömda för samma brottslighet och de överklagar enbart i fråga om påföljd.

13. I vissa fall kan dock det förhållandet att ett av flera överklaganden ska prövas i sak behöva beaktas, när frågan om tillstånd till prövning av en medtilltalads överklagande ska avgöras. Ett sådant fall är att flera personer, som i tingsrätten på samma utredningsunderlag har dömts för att gemensamt ha utfört en brottslig handling, överklagar i skuldfrågan och något av överklagandena ska prövas. Om då inte samtliga överklaganden prövas, kan det leda till olika bedömningar trots att bevisningen mot dem är densamma.

14. Att en eller flera, men inte alla, som har dömts på samma utredningsunderlag får en möjlighet till ny prövning av hovrätten är ägnat att skapa en känsla av orättvisa hos den av dem som nekas prövningstillstånd. Skulle bedömningen i skuldfrågan bli en annan än i tingsrätten förstärks givetvis den känslan, och det kan också vara negativt för allmänhetens förtroende för domstolarna.

15. Visserligen ska hovrätten vid sitt ställningstagande till frågan om prövningstillstånd göra en viss överprövning av tingsrättens dom. Det följer av de obligatoriska reglerna om ändringsdispens och granskningsdispens. En sådan prövning kan på goda grunder föranleda hovrätten till ställningstagandet att tingsrättsdomen är riktig. Men ett vägrat prövningstillstånd för någon av flera, som har dömts för brott på ett utredningsunderlag som är gemensamt för samtliga, kan medföra att utgången för den vars överklagande ska prövas ter sig avgjord på förhand. Det är mindre förenligt med att den vars sak ska

prövas i hovrätten ska kunna utgå från att han eller hon blir föremål för en förutsättningslös bedömning.

16. Slutsatsen är att om flera personer, som i tingsrätten har dömts för brott på i allt väsentligt samma utredningsunderlag, har överklagat tingsrättens dom i skuldfrågan och något överklagande ska prövas i sak, så bör prövningstillstånd meddelas för samtliga, om det inte finns särskilda skäl mot det.

Bedömningen i detta fall

17. I förevarande fall ska hovrätten pröva skuldfrågan beträffande två av de dömda. Även MA har överklagat domen i skuldfrågan. Den brottslighet som åtalet avser är gemensam, och det rör sig alltså om i allt fall väsentligen samma utredningsunderlag. Det har inte framkommit något särskilt skäl mot prövningstillstånd. Därmed finns det synnerliga skäl att pröva MAs överklagande i hovrätten.

I avgörandet har deltagit: justitieråden Stefan Lindskog, Göran Lambertz (referent), Johnny Herre, Dag Mattsson och Sten Andersson
Föredragande justitiesekreterare: Katarina Berglund Siegbahn